

A KASSAI HARMINCZAD TÖRTÉNETE A XVI. SZÁZAD VÉGÉIG.

Irta: IFJ. KEMÉNY LAJOS.

A harminczad, mint kivitt vagy behozott árúk után fizetett vám, már az Árpádok korában¹ (1267-ben) felbukkan. Elnevezése onnét származik, hogy az árúk értékének harminczad részét szedték be határvám gyanánt az erre kirendelt tisztviselők a királyi kincstár számára.

A Szepesség, Gölniczbánya és Kassa kereskedelme Lengyelországgal, tehát e vidék harminczadjövedelme is, már Róbert Károly uralkodásának első tizedében elég jelentékeny volt, mert az egyrészlől a király, másrészt Kassa és az Omode fiai közt 1311-ben kötött egység² első pontjaiban e részek harminczad és egyéb jövedelmeinek királyi kézre való visszabocsátását követelik a kiküldött egyháznagyok.

Kassa kereskedelme Nagy Lajos alatt emelkedik virágzása tetőpontjára. Kereskedői állandó összeköttetésben vannak Krakkó, Boroszló, Danczig, Thorn s Lengyelország és Szilézia többi városaival. Mennyi jövedelem folyt be ez által a királyi kincstárba, sajnos --- adataink nincsenek róla. Azonban jelentékeny lehetett, mert midőn Zsigmond Kassán, 1404-ben tíz évre felmenti a kassaiakat a harminczad fizetése alól, azzal okolja meg, hogy a városnak sok költségébe került a falak és bástyák részben javítása, részben újjáépítése s a polgárság azonkívül a királynak is tett szolgálatokat.³

Zsigmond szabályozza először az 1405. évi 13. és 15. törvény-cikkekkel a harminczad fizetését.

A harminczad szervezetébe enged bepillantani Borbálya királynénak, 1423-ban Kassa városához intézett rendelete, mely szerint Melmaister Henrik királyi harminczados panaszára meghagyja, hogyha kereskedők Lengyelország felé félreeső utakon mennek, úgy váltsanak szokás szerint a harminczad hivatalban levelet, melyben az árúk mennyisége meg legyen nevezve; ellenkezőleg, a ki ily irás nélkül indul útnak, annak javait a harminczados foglalja le.⁴

¹ Fejér. IV. 3. 396. és 1289-ből V. 3. 467.

² Fejér. VIII. 1. 408.

³ Kassa város titkos levéltára. Harminczad. 1. és 2. sz.

⁴ Kassa város nyilvános levéltára. 147. sz.

A kassai harminczad hatósága alá tartoztak Kassa, Lőcse, Eperjes és Bártfa harminczadhivatalai s ezek fiókjai: Lubló, Ó-falu, Sztropkó és Homonna. Ezeknek kezelését V. László 1453-ban Kassának engedi át, sőt a kassai polgárságot a harminczad fizetése alól felmenti. Ugyanez évben egy évre ismét megadja nekik e kedvezményt.¹

Ugyancsak ez évben a király Giskrának engedi át a kassai harminczadot, hogy belőle elégítse ki a jövőre fizetését; meghagyja azonban neki, hogy a kassaiaknak egy évre szóló harminczadmentességét ne érintse.²

A következő évben nagy csorbát szenved a király harminczadjövedelme. Kassa kereskedő polgársága ez évtől e vámnak csupán felét fizeti királyi jóváhagyással. V. László ugyanis annak a 32,000 frtnak fejében, melyet Kassa az ő érdekében költött, — ujabban is ezer forintot adván neki kölcsön, — a polgárságot a harminczad felének fizetése alól örökre felmenti.³ E rendeletéről tudósítja a harminczadokat is.

E kedvezményt Mátyás 1464-ben megújította, felemlítvén, hogy a város a csehek és törökök ellen pénzzel, hadiszerekkel segítette.

1467-ben az országgyűlés határozatából a harminczad helyébe a koronavám lép életbe s ez alól csak a nemeseket vették ki. Mátyás a következő évben a város polgárai által fizetendő harminczadból 400 arany forintot elenged, de kötelesek ennek fejében az adó behajtásánál segédkezni.

1483-ban a király meghagyja Kassának, hogy Perényi Miklós sztropkói várát ostromolja meg s adja át ottani harminczadosának, hogy ez a kereskedőket s utasokat megvédelmezhesse.⁴

A következő évben megtudjuk, mennyit jövedelmezett a kassai harminczad. Kassa évi 6000 frtért bérbe veszi s 1500 frtot már előzőleg lefizetett a királyi kincstárba. Ugyanez évben ad a város e bérösszegre huszonegy köteg posztót, egyet-egyét 75 frtjával, összesen 1575 frt értékűt; más izben kétszáz mázsa ólmot 500 arany forint értékben, 16 mázsa salétromot, melynek értéke 96 frt s a fehérvári (Székes v. Gyula-?) templom építéséhez szükséges 900 frtot érő ólmot. A király adóssága fejében három krakkói kereskedőnek még ugyanez évben 1111 frtot is kifizetnek, valamint bizonyos raguzai Franknak 50

¹ Titk. lt. Harminczad. 4. és 5. sz.

² U. o. 6. sz.

³ Titkos levélt. Harm. 7. sz. Azon oklevelek, melyeknek hollétét nem jelzem, kivétel nélkül Kassa város titkos levéltárában *Harminczad* jelzés alatt őrzött csomóban található fel.

⁴ Nyilv. lt. 534. sz.

frtot. Egyszóval a kassaiak ezer forinttal többet fizetnek ki, a király és kincstartója, Orbán meghagyására a mit Mátyás elősmer, utasítván a következő évben harminczadosát, Czecei Kis Mátét, hogy az ismét királyi kézbe került harminczad jövedelméből fizesse azt nekik vissza.¹

Mátyás halálával a kassai harminczad Zapolyai István nádor kezére jut s tőle bérli ki Kassa 1494-ben évi 5000 frtért. A nádor kiköti, hogy Kézsmárk lakói ne fizessenek harminczadot s ezért a bérösszegeből 50 frtot leenged a kassaiaknak; sőt ha a kézsmárkiak kereskedelmi árúi után ez összegnél több esnék a harminczad javára, a nádor kötelezte magát azt megfizetni.²

Ulászló 1500-ban megerősíti Kassa harminczadkiváltságát.

1512-ben ismét a város bérli ki, illetve veszi át a harminczad kezelését. Az előző években Pemflinger János budai bíró kezén volt ama kölcsönök fejében, melyeket a király tőle vett. Ez évben az adósság még 3632 és 1/2 frt volt. Ezt Kassa kifizeti s Ulászló kezükbe bocsátja a harminczadot mindaddig, míg ezt az adósságot le nem törleszti, leróván javukra a kezelésért 300 frtot s a tisztek fizetését és asztaltartását.

A harminczad több évig a város kezén marad, mert Ulászló 1513-ban 130 frtot, 1514-ben 400, majd 2000 frtot³ vesz fel tőlük kölcsön.

A harminczad jövedelmét időközben csempészek és pártfogóik, sőt Zápolya János is, csonkitani igyekeznek. Ulászló 1512-ben kénytelen elrendelni,⁴ hogy senki se gátolja harminczadosait a csempészés megakadályozásában, valamint azt, hogy a tilos utak őrzését ezeknek engedjék meg.

Kassa pedig (1514) mind a jászai, mind a leleszi káptalan előtt óvást emel az ellen, hogy jöllehet emberemlékezet óta a harminczadot a Krompachról Lublón át vezető úton szedték, most Zápolya János az úrvamegyei Thurdossinon keresztülvezető utat törött s a kereskedőket arra akarja irányítani a kassai harminczad lublói fiókjának megrövidítésével.

Ulászló 1515-ben felszólítja Kassát, hogy miután az országgyűlés elrendelte, hogy a zálogba vetett vagy bármikép átengedett királyi jövedelmek felét vissza kell bocsátani a király kezére, tehát szolgáltatassa át a harminczadjövedelem felét Lónyay Albertnek. De rövid napok mulva ír a városnak, hogy mivel oly készségesen fizette ki helyette

¹ Nyily. lt. 563, 564, 565, 566, 567, 573, 586. sz.

² Történelmi Tár. 1889, 591. lap.

³ Nyily. lt. 918. sz.

⁴ Nyily. lt. 18123. sz.

Pemfligernek a kölcsönvett összeget, melyből még 2950 frttal tartozik Kassának, kegyelme jeléül a harminczadot sértetlenül kezükben hagyja. Sőt a következő évben¹ ismét 200 frtot vesz fel e harminczad jövedelmére azzal az ígérettel, hogy többé nem fordul hozzájuk mindaddig, míg adóságait tisztára le nem törleszti.

II. Lajos uralkodása első évében erélyesen intézkedik a királyi jövedelmek behajtása iránt s felszólítja Kassát,² hogy a harminczadjövedelem felét szállítsa be a királyi kincstárba. Rendeletet ad ki továbbá e jövedelem megcsonkítói ellen.

1517-ben Várdai Pál kincstárnok összeszámozkodik a várossal Ulászló adósságai iránt s értesíti³ Kassát, hogy a harminczad mult évi jövedelmének fele része azaz 284 frt 36 denár jut Kassának s így a város követelése még mindig 2352 frt. 64 denár.

A város minden követ megmozgat,⁴ hogy az országgyűlés határozatát ne kelljen teljesítenie; maga a kassai születésű Szathmáry György pécsi püspök jár közben érdekükben; de nem érnek czélt. 1521-ben a jövedelmező bérlet Moré László főpohárnokmester kezén van.⁵

II Lajos időközben 2000 frtot vesz fel⁶ kassai híveitől s 1525-ben évi 200 frtot utal ki a harminczad jövedelméből mindaddig, míg le nem törleszti.

A mohácsi vész után mind János, mind Ferdinánd kincstárnoka rendeletet küld⁷ a városhoz, hogy a harminczadot adja át embereinek. Kassa gyorsan határoz s Ferdinánd partjára áll.

Ferdinándnak a hadviseléshez pénzre volt szüksége s Kotzer Károly krakkói kereskedőtől, a kinek néhai Lajos király is adósa maradt 3100 frttal, szintén kölcsönvesz 3000 frtot s utasítja Kassát, hogy ez összegek letörlesztésére adja át Kotzernak a harminczadot.⁸

Kassa felir, hogy ennek jövedelmét néhai Lajos király 2000 frtnyi adóssága törlesztésére fordítják. Király és város végül úgy egyeztek meg, hogy a hű Kassa a harminczadjövedelem minden ezer forintja után mindaddig 150 frtot kap, míg a 2000 frt ily módon meg nem térül.

Torna vára néhány év óta Kassa kezén volt. Ferdinánd 1531-ben meghagyja, hogy a várat adják át vingárti Horváth Gáspárnak, főkama-

¹ Nyilv. lt. 953. sz.

² Nyilv. lt. 954, 18126. sz.

³ Nyilv. lt. 974. sz.

⁴ Nyilv. lt. 983, 992 sz.

⁵ Nyilv. 1040. sz.

⁶ Nyilv. lt. 1078. sz.

⁷ Nyilv. lt. 1112, 1113. 1114. 1135. sz.

⁸ Nyilv. lt. 1226, 1227, 1292. sz.

rásának; azért az összegért pedig, melyért Tornát a városnak lekötötte, a mint a kassai harminczad Kotzer keze alól felszabadul, azt nekik engedi át teljesen, sőt kész a vármegyék subsidiumát vagy más jövedelmét is nekik lekötöni. Az egyesség megkötése végett hozzájuk küldi Tamás egri érseket. Még ugyanezen évben meg is egyeznek Kassán abban, hogy a tornai uradalom zálogösszege s a vár fentartására és felszerelésére fordított költségek, összesen 2800 frt megtérítéseül a király annak idején átengedi nekik a harminczadot, addig is kiutal a vármegyék subsidiumából 750 frtot.¹

Ferdinánd 1533-ban Toldy Ferencz és családja eltartására, a kit hívsége miatt az ellenség birtokaiból kiűzött, a kassai harminczad jövedelméből 200 frtot utal ki.² E jövedelméből rendeli kifizetni azt az 50 forintot is a mely összeget rendeletére vingárti Horváth Gáspár zálogba vetett ruháira adtak a kassaiak. A harminczad ekkor már a város kezén volt, kifizetvén Kotzernak a királyi adóságból még neki járó 222 frtot.³

A következő évben a bérlet Horváth Gáspár kezére jut.⁴ Azonban Katzianer János, Ferdinánd főkapitánya ugyancsak a kassai harminczadot, a város kezéből, kivevén azt Crupek Sebestyénnek adta át. A király úgy intézkedik hogy Horváth elegitse ki Crupeket s ez összegért kárpótolja magát a harminczad jövedelméből s csak azután elégitse ki belőle a kassaiak követelését.⁵

1536-ban Kassa a János király kezére jut, ki 1540-ben a harminczad-jövedelmet két éven át a városi falak építésére engedi át⁶; 1550-ben Fráter György ugyane célra fordítja annak jövedelmét. Ez oklevélből tudjuk meg, hogy a kassaiak minden hordó bor után 25 denárt fizettek a harminczadosnak.

1552-ben Kassa ismét Ferdinánd uralma alá kerül, a mi a Felvidék kereskedelmének fellendülését előmozdította. Erre vall, hogy 1555-ben⁷ Miksa trónörökös a magyar királyi kamara útján utasítja a várost, hogy kereskedő polgárainak adjon bizonyítványt polgári jogukról, hogy azt a harminczadhelyeken felmutathassák, mert olyanok is, kik azt el nem nyerték, mind többen üznek kereskedést s csorbitják a harminczad jövedelmét.

Ez évből maradt korunkra első ízben a kassai harminczad *szám-*

¹ Nyilv. lt. 1509, 1514. sz.

² Nyilv. lt. 1560. sz.

³ Nyilv. lt. 1563, 1575. sz.

⁴ Nyilv. lt. 1580, 1608. sz.

⁵ Nyilv. lt. 1581. sz.

⁶ Nyilv. lt. 1632. sz.

⁷ Nyilv. lt. 1742. sz.

*adása,*¹ mely negyedévenként számol el a be- és kivétel jövedelméről, *pusztán Kassa város kereskedelme* után.

Az első negyed jövedelme a Bártfán át eszközölt bevétel után ... .. 327 frt 42¹/₂ d.,
a kivétel után ... .. 40 „ 70 „
összesen ... 368 frt 12¹/₂ d.

A második negyedben ugyancsak a Bártfán át eszközölt behozatal jövedelme ... .. 805 frt 81 d.,
Sztropkón át ... .. 6 „ 75 „
az összes beviteli jövedelem ... .. 812 frt 56 d.,
A kiviteli jövedelem Bártfán át ... .. 137 frt 29¹/₂ d.,
„ „ „ Pozsonyon át ... .. 106 „ 75 „
összesen ... 244 frt 04¹/₂ d.

A bevétel és kivétel összes jövedelme a második negyedben ... .. 1046 frt 60¹/₂ d.

A harmadik évnegyed beviteli jövedelme Bártfán át... .. 805 frt 28 d.,
beviteli jövedelem Kézsmárkon át ... .. 1 „ 42¹/₂ „
összesen ... 806 frt 70¹/₂ d.,

A kivétel ez évnegyedi jövedelme Bártfán át ... 18 frt — d.,
Sztropkón át... .. 12 frt 30 d.,
Szempcezen át Pozsonyba ... .. 565 „ 15 „
összesen 595 frt 45 d.

A kivétel és behozatal összes jövedelme a harmadik évnegyedben ... .. 1402 frt 15¹/₂ d.

A negyedik évnegyed behozatali jövedelme Bártfán át ... .. 701 „ 62¹/₂ „
Lublón át ... .. 24 „ — „
összesen ... 725 frt 62¹/₂ d.

A kivétel jövedelmezett Bártfán át... .. 36 frt 40¹/₂ d.,

A szepességi lengyel városokba vitt árúk után ... 2 „ — „

A be- és kivétel negyedik évnegyedi összes jövedelme 764 frt 03 d.

A kivétel nyers anyagokra szorított, mint bor, besztecezi szilva faggyu, ökörbőrök, viasz, vas, báránybőrök u. n. zeekbewr, szarvasmarha és timsó.

A bevétel után Kassa kereskedői 2672 frt 21¹/₂ denárt fizetnek, míg a kivétel után 918 frt 60 denárt, és pedig az Ausztriába eszközölt kivétel után 671 frt 90 denárt, az éjszaki tartományokba eszközölt kivétel után 246 frt 70 denárt.

¹ Nyilv. lt. 19232. sz.

A lajstrom egyszersmind mutatja a kereskedelem élénkségét és irányát is évnegyed szerint.

Kassát 1556-ban nagy elemi csapás éri; a városnak mintegy $\frac{3}{4}$ részét tűz hamvasztja el. Ferdinánd még ez évben s a következőben is a harminczad jövedelmét a város megépítésére utalja ki.¹

1577-ben Ernő királyi herczeg meghagyja harminczadosainak, hogy a kassai kereskedőktől ős időktől élvezett kiváltságuk szerint a harminczadnak csupán felét szedjék.²

1585-ben³ Kassa kereskedői a Lengyelországból való behozatal után 259 frt $47\frac{1}{2}$ denár harminczadvámot fizetnek, míg a nagy mértékben kivitt bor után 1231 frt. $7\frac{1}{2}$ denárt. Ausztriából Pozsonyon át eszközölt behozatal jövedelme 765 frt $40\frac{1}{2}$ denár; a kivitel — első sorban bőrök és viasz után — 217 frt $59\frac{1}{2}$ denárt jövedelmezett.

¹ Nyilv. lt. 1797. sz.

² Nyilv. lt. 19306. sz.

³ Nyilv. lt. 19317. sz.